

El poblat ibèric de Planells i les sitges dels Bordegassos. (Sant Mori-Vilopriu)

Josep CASAS (*)
Jordi MERINO (*)
Victòria SOLER (*)

ABSTRACT

In this article we shall study a small indigenous outpost formed by two sila and the bottom of a hut abandoned in the first quarter of the first century B.C. We shall also study the remains of a possible Iberian settlement, situated at about one kilometre to the north of this outpost, of which important structures (wall, tower etc.) have been preserved. Although no excavations have been made on these sites we can suppose them to date from the third or second century B.C., due to the fragments of pottery found on the surface. There is also evidence to suggest that some activity took place here during the first century of our own era.

Key words: Sila, oppidum, Empordà, Sant Mori, Vilopriu.

LES SITGES DELS BORDEGASSOS

Observant dos individus que, provistos de sengles detectors de metalls, evolucionaven damunt un camp situat vora la carretera d'Orriols al'Escala, a la zona dels Planells, vam poder descobrir, el mes de març de 1987, una estació ibèrica de reduïdes dimensions però de gran interès, car, d'alguna manera, il·lustra el que va esdevenir en el món rural indígena en el moment de l'arribada massiva dels primers colons itàlics, entre la fi del segle II i començament del segle I a.C. És l'època en què es produeix un gran canvi en els mètodes de conreu de la terra en aquestes comarques, amb la implantació d'explotacions agrícoles a la manera romana. És l'època, també, de la fundació de la ciutat romana d'Empúries (darrer quart del segle II a.C.) i de *Gerunda* (1r quart del segle I a.C.).

Com dèiem, i tal com havia succeït en altres ocasions, la presència de buscadors de tresors ens va fer suposar que existia un jaciment arqueològic en aquell indret. Aquesta suposició es veié aviat confirmada amb la troballa d'alguns esquerdissos de ceràmica en el camp i en un marge en què s'observava un estrat amb cendres i una sitja tallada per un camí rural.

Un cop obtinguts els permisos necessaris de l'Ajuntament de Vilopriu, responsable del camí, i del Servei d'Arqueologia, es va iniciar una excavació d'urgència a l'indret on apareixien els materials antics, començant-se per netejar el marge del camí. Això ens va permetre identificar i delimitar la sitja i un fons de cabana situada al

seu costat. L'excavació es va concentrar, doncs, en aquell sector, atès que era on hi havia les restes més visibles i, per tant, les que presentaven un major perill de destrucció. Els resultats varen ser prou interessants, malgrat la poca extensió de l'àrea posada al descobert (**).

El mes d'octubre del mateix any ens varem adonar que els aiguats del començament de la tardor havien arrossegat les terres del camí, posant al descobert una segona sitja a uns 20 m al sud de la primera, que també es va excavar.

Sembla ser que aquest jaciment pot estar relacionat d'alguna manera amb un gran poblat descobert i identificat anys abans 1 km al nord, ja dins el terme municipal de Sant Mori (Nolla & Casas, 1984, pp. 94-95), i que comentarem més endavant.

Sitja 1

La sitja tenia bàsicament dos nivells de terres; el superficial, d'uns 60 cm de potència, format al llarg dels anys per aportacions naturals, amb terres argiloses; i l'estrat del farcit interior, que es podia subdividir en diferents nivells en base a la composició i textura de les terres, encara que tots ells eren contemporanis i corresponien al mateix moment en què es va produir l'obliteració i farciment intencionat del forat.

Pocs són els elements arqueològics trobats entremig de les terres de l'estrat superficial. La seva composició i les circumstàncies per les quals es va formar fan que sigui lògic trobar tan sols tres o quatre esquerdissos d'àmfora sense forma, procedents de qualsevol punt pròxim, però no de l'interior de la mateixa sitja, atès que aquesta no presentava

(*) Col.laboradors del Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona.

indicis de cap remonició, ja sigui intencionada o casual, ni deguda a les tasques agrícoles.

En canvi, el material arqueològic del seu interior, tot i no ser extremadament abundós, és variat, sobretot pel que fa referència als fragments de ceràmica, que representen un 91,1% del total, seguits dels ossos i restes malacològiques, amb un 8,1% i els objectes metàl·lics, que constitueixen el 0,8% sobre el total del material.

A les gràfiques es representen els percentatges de cada grup de materials ceràmics sense fer distinció entre les formes o els fragments informes. Observarem que, com és habitual, el nombre més alt de fragments correspon als de ceràmica comuna, tant oxidada com reduïda (36,2% i 19,3%, respectivament), seguit dels d'àmfora (23,7%), ceràmica grisa emporitana (14,3%) i ceràmica de vernís negre (3%). El 3,5% restant correspon a diversos tipus ceràmics representats per pocs fragments, com és el cas de la ceràmica de parets fines, amb un bocí; una tapadora de ceràmica itàlica de pasta micàcia trencada en 23 fragments; un coll i una base de ceràmica d'engalba blanca i quatre pondera.

Malgrat l'elevat percentatge dels tres primers grups en relació amb el total de bocins de ceràmica, pertanyen a pocs recipients. Sembla que, com a màxim, hi ha restes de sis àmfors, quatre d'elles itàliques i dues altres de procedència dubtosa, encara que podrien ser originàries del sud de la península Ibèrica. Tampoc deuen ser massa nombrosos els vasos ibèrics de ceràmica oxidada, atès que si tenim en compte la poca quantitat de formes (13 vores i 16 bases) i les dimensions reduïdes de la resta de fragments sense forma, haurem de concloure que en realitat aquest munt d'esquerdissos pertanyien a pocs individus.

El mateix podem dir de la ceràmica grollera reduïda. D'entre un total de 304 fragments trobats (261 sense forma), n'hem pogut casar 49 per formar una sola peça gairebé sencera.

En el cas de les ceràmiques grises emporitanes persisteix la lògica desproporció entre els bocins amb forma i els informes, tot i que es va reduint. Els vasos, fabricats amb una pasta més fina però també més dura, són més resistents. Així, veiem que un individu sencer es va trencar en 24 fragments, mentre que un segon vas bicònic del qual només en queda la meitat inferior, és format per 12 fragments (fig. 2, 11 i 12). En tot cas, el nombre de recipients de ceràmica grisa emporitana que van ser abocats a la sitja era molt reduït, igual que la resta de materials.

Sitja 2

Malauradament, aquesta sitja era situada quasi al mig del camí i la major part havia desaparegut feia anys. Només en quedava el fons, amb una fondària d'uns 30 cm. Per tant, hem de suposar que la major part del material amb el qual fou farcida havia desaparegut. Malgrat tot, a la part que encara quedava intacta varen trobar-s'hi centenars de fragments de ceràmica pertanyents a pocs recipients que havien estat esmicolats pel pas de vehicles.

Els percentatges entre els diferents tipus de materials varien molt en relació amb la primera sitja. Així, veiem que mentre el conjunt de ceràmiques continua essent el grup majoritari (95,8%), els ossos i restes malacològiques gairebé desapareixen (1,9%), mentre que els objectes metàl·lics augmenten en nombre absolut i percentatge en un 2,3% (gràfica 2).

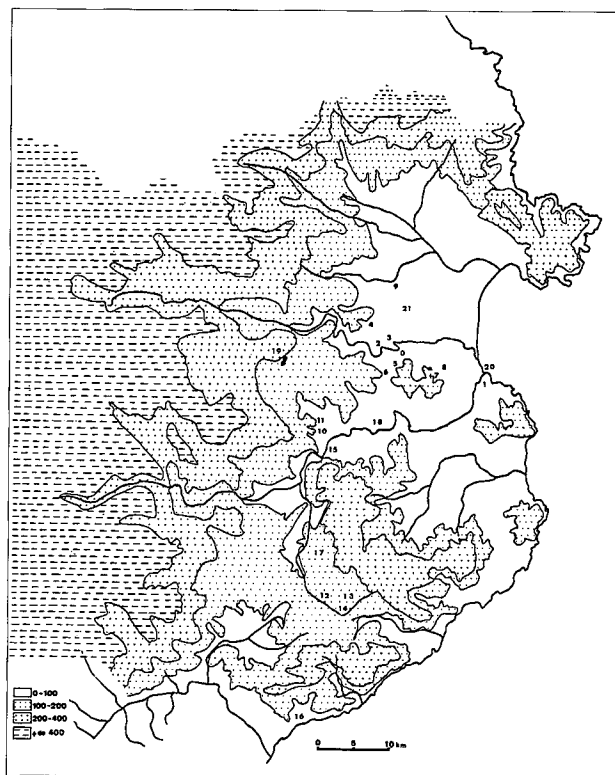

Fig. 1. - Mapa de distribució de les sitges obliterades en els segles II i I a.C. 0) Els Bordegassos (Vilopriu). 1) Muntanya Rodona (l'Escala). 2) Puig Ferrer (Arenys d'Empordà). 3) Questió d'en Solà (Ermèdàs). 4) Mas Castellar (Pontós). 5) Camp del Bosquet (Camallera). 6) Camp d'en Galí (Llampaies). 7) Tolegassos (Viladamat). 8) La Verneda (Viladamat). 9) El Terral (Vilafant). 10) Bòbila de Can Rafel Ginesta (Cornellà). 11) Can Figa (Cornellà). 12) Sant llorenç (Llagostera). 13) Pla de Maiena (Llagostera). 14) Can Pere Pere (Llagostera). 15) Camp del camí (St. Julià de Ramis). 16) Venta de Goya (Lloret). 17) Cassà de la Selva. 18) La Quintana (Cervià de Ter). 19) Porqueres. 20) Fòrum d'Empúries. 21) Vilacolum.

Fins i tot dins el mateix conjunt de ceràmiques observem canvis importants respecte a la sitja excavada el mes de març. En aquest cas, el nombre més elevat de fragments correspon a la ceràmica ibèrica reduïda, normalment feta a mà (37,4%), seguida de la ceràmica emporitana, tant la grisa com l'oxidada (21,1% i 7,3%, respectivament); en tercer lloc trobem la ceràmica ibèrica oxidada, amb un 17,5% sobre el total, seguida de l'àmfora (9,8%), la ceràmica d'engalba blanca (6,7%) i, finalment, la ceràmica de vernís negre (0,2%).

La reconstrucció dels vasos ens permet constatar que tenim 14 peces de ceràmica emporitana (8 de grisa i 6 d'oxidada), i bocins atribuïbles a altres quatre individus que no poden ser reconstruïts. Una d'aquestes pàteres es va esmicolar en 54 fragments en època recent a causa del pes dels vehicles que solien circular pel damunt de la sitja (fig. 6, 1). Però, normalment, els vasos es van trencar d'antic entre 10 i 20 fragments cadascun d'ells.

A més, tenim restes d'almenys cinc urnes i una pàtera de ceràmica reduïda feta a mà (fig. 8, 2 a 8); una gran gerra de ceràmica d'engalba blanca esbocinada en 9 fragments (fig. 8, 1); una pàtera de ceràmica canpaniana B (fig. 7, 7) i restes de dos *kálathoi* ibèrics —un d'ells decorat amb pintura vermella—, material inexistent a la sitja 1 (fig. 7, 9 i 10).

Els fragments d'àmfora, tan nombrosos a la primera sitja, veuen considerablement reduït el seu nombre en

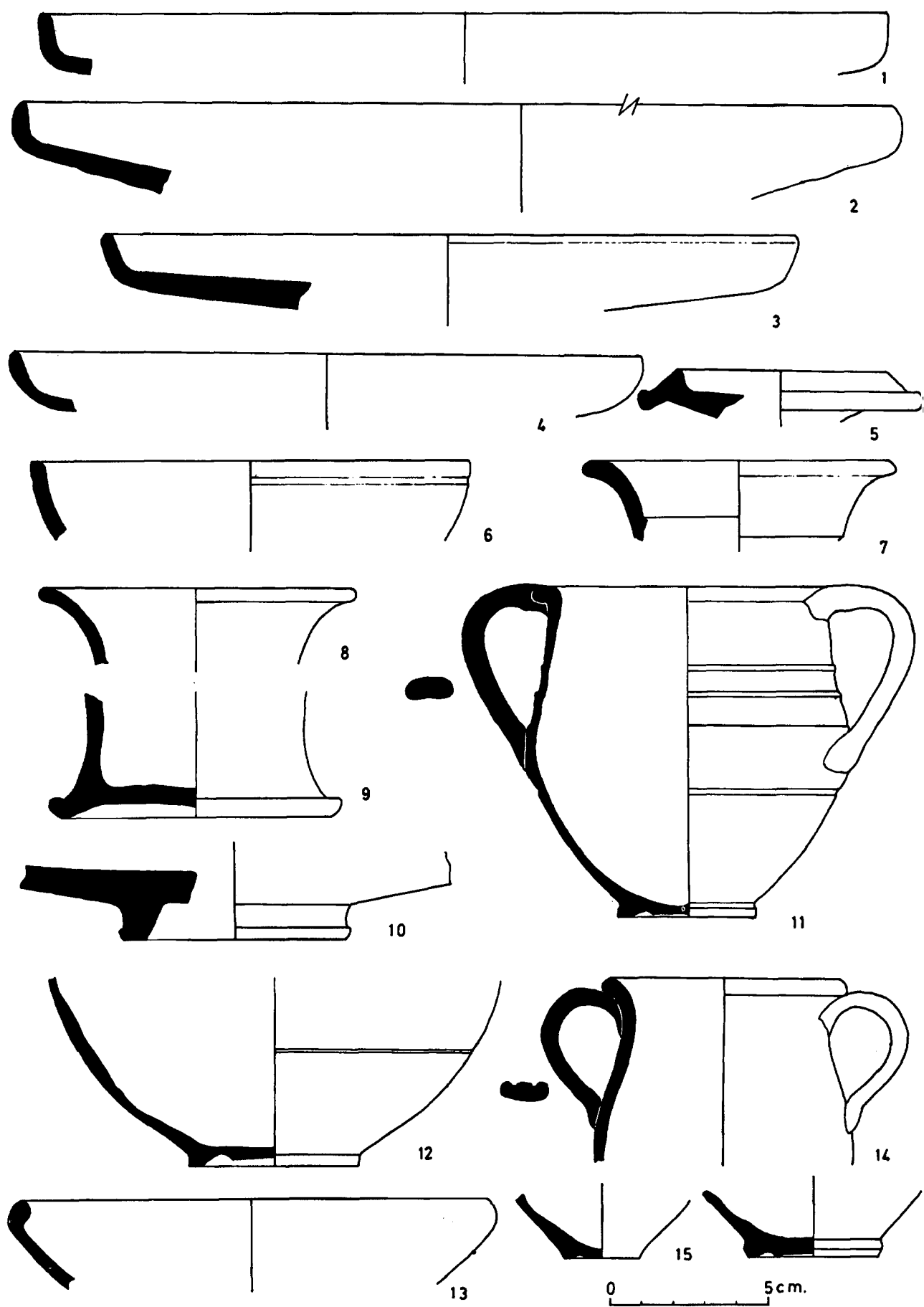

Fig. 2.- Sitja 1. 1 a 10 i 14) Ceràmica de vernís negra. 11, 12, 13 i 15) Ceràmica grisa emporitana.

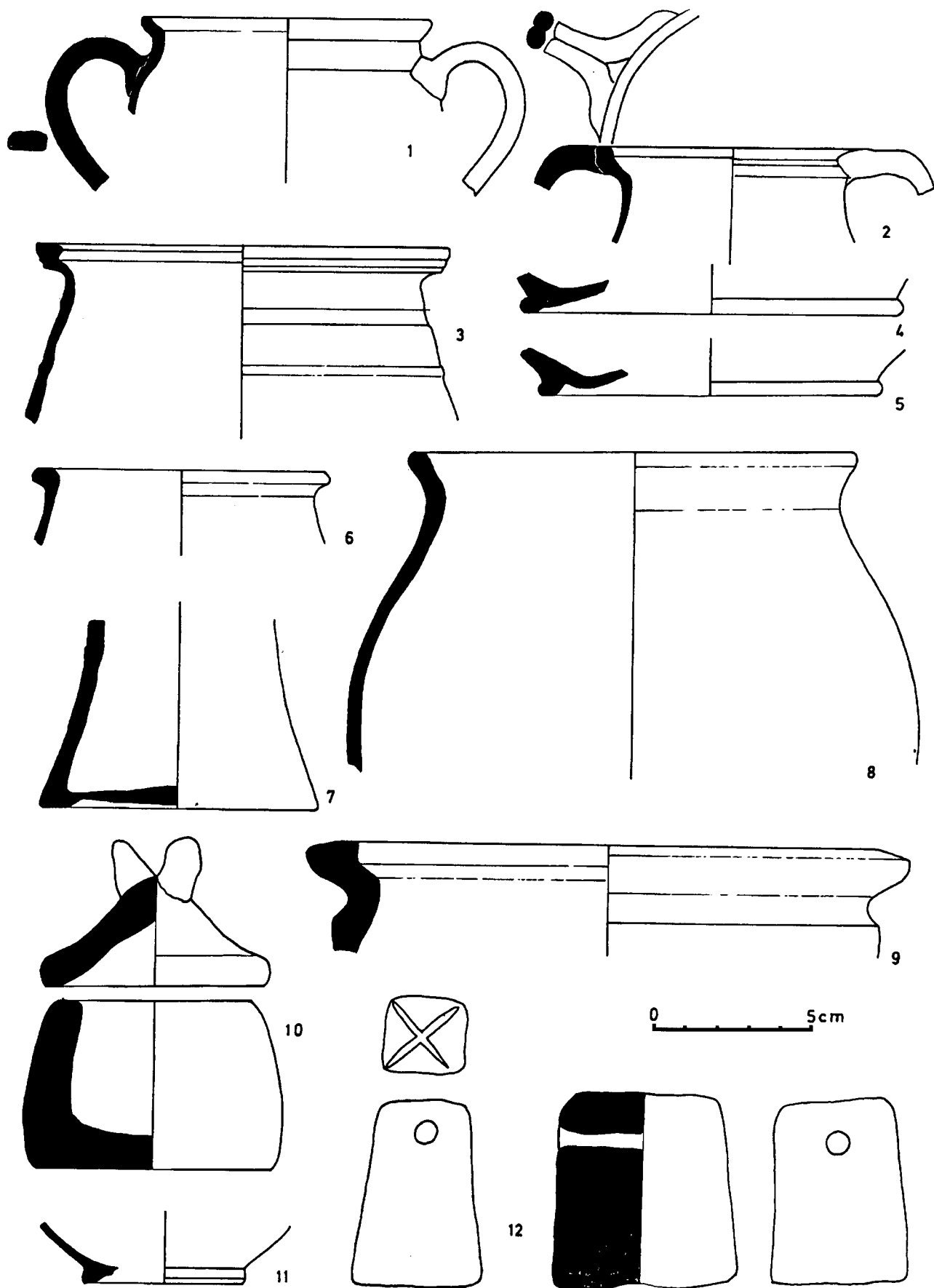

Fig. 3.- Sitja 1. 1 a 6) Ceràmica d'engalba blanca. 7) Ceràmica oxidada. 8 a 10) Ceràmica reduïda. 11) Ceràmica emporitana. 12) Pondus.

aquest segon dipòsit. Els 203 fragments recuperats corresponen tan sols a quatre recipients; dos d'ells de tradició púnica, amb el cos acanalat; les altres dues, itàliques. Ben segur que el poc nombre de fragments d'àmfora, tots ells trobats en el nivell superior del farcit, respon al fet de la destrucció i desaparició de la major part de la sitja.

Cronologia

Tot el material trobat en el farcit de les sitges va ser-hi abocat en el mateix moment; per tant, les petites diferències cronològiques que pugui haver-hi entre els diferents tipus de recipients caldrà atribuir-les a una major perduració en la utilització d'uns i altres. En tot cas, podem avançar que, en general, es poden datar tots entre les darreries del segle II a.C. i el primer quart del segle següent. Sembla que podem datar l'obliteració de les sitges entre el 90 i 70 a.C. Tots els materials ceràmics són prou característics de l'època, però segurament els que més ens ajuden a precisar la cronologia són les ceràmiques de vernís negre i les ceràmiques de producció emporitana (grisa, oxidada, engalba blanca, etc.). Encara que el repertori de formes no sigui massa extens, és suficient per veure la diversitat de productes que coexisteixen i que eren d'ús comú en un hàbitat d'aquell període.

Pel que fa a la campaniana B, trobem exemplars de les cinc primeres formes definides per Lamboglia i que corresponen a les espècies 1222, 1413, 2255, 2286 i 7553 de Morel (Morel, 1981).

De la forma Lamb. 1 només tenim un petit bocí de vora molt gastat i sense relació amb cap altre fragment de ceràmica campaniana. De la forma Lamb. 2 (espècie 1222e 1 i 1222f 1 de Morel), en van aparèixer varis fragments amb els quals podem reconstruir parcialment dos vasos (fig. 2, 7 i 8). El primer d'ells té la pasta de color rosat clar, poc dura, fina, ben depurada, però amb alguns punts de calç. El vernís és negre, de bona qualitat, espès, ben repartit i adherent, encara que està molt gastat en el llavi a causa de la utilització prolongada de la peça. El segon (fig. 2, 8), té la pasta de color taronja clar, dura i lleugerament farinosa i la seva fractura és recta. El vernís, negre, lluent i amb iridiscències metàl·liques, està força gastat a la part del llavi.

La seva cronologia sembla estar força ben establerta, però amb un marge massa ampli, essent difícil de precisar el moment de fabricació del producte. En tot cas, Morel el situa entorn el 100 ± 40 a.C. (Morel, 1981, p. 93).

Quelcom semblant podem dir de la base de l'espècie Morel 7553 (Lamb. 3) que reproduïm a la fig. 2 9. La seva pasta és d'un color rosat clar, fina, ben depurada i micàcia. Es trenca en fractura recta i està recoberta d'una capa de vernís de color negre mat, poc adherent, molt erosionat i esclovellat a la part externa de la base. Cal datar-lo entre la fi del segle II i començaments del segle I a.C. (Morel, 1981, p. 415).

Un altre tipus present, encara que tan sols representat per un sol recipient, és la copa de la forma 4 de Lamboglia (Morel 1413f), de la qual s'ha pogut reconstruir la meitat superior trencada en cinc fragments (fig. 2, 5). És un vas de bona qualitat, amb la pasta de color taronja clar, força dura i compacta, ben depurada i lleugerament micàcia. Està recobert per un tel de vernís negre, bo, lluent i a vegades amb tons metàl·lics. Podem situar-lo entre el segle II i el segle I a.C., encara que més aviat és propi de començaments del segle I a.C. (Morel, 1981, p. 111).

La forma que es repeteix més a la sitja 1, malgrat el baix nombre de fragments, és la 5/7 de Lamboglia, presentant diverses variacions que queden reflectides en la classificació més detallada feta pel professor Morel. Així, veiem que les 14 vores que hem identificat pertanyents a la forma genèrica corresponen, respectivament, a les espècies 2252a, 2254d, 2255f i 2286e de Morel (fig. 2, 1 a 3), mentre que l'única base pertany al tipus 141-a del mateix autor (fig. 2, 10). A la sitja 2 tan sols va aparèixer la meitat d'una d'aquestes pàteres, trencada en cinc fragments (fig. 7, 7). També en aquesta sitja trobem un únic fragment de vora d'un vas de l'espècie 2654a (fig. 10, 3), que podem datar en el primer terç del s. I a.C. (Morel, 1981, p. 202).

No hi ha massa diferència quant a la composició de l'argila dels diferents fragments. En tres d'ells la pasta és de color taronja clar, bastant dura i lleugerament farinosa i la fractura recta. El vernís és negre o marró en algunes zones, lluent i metàl·lic en altres indrets. Un tercer fragment té la pasta més clara i més tova, lleugerament micàcia i amb el vernís negre, de mala qualitat, poc adherent i perdut a la part externa. En general, Morel data totes aquestes espècies entre finals del segle II i començaments del segle I a.C. (Morel, 1981, p. 153), mentre que la base que havíem citat anteriorment la situa entorn el 90 a.C. (Morel, 1981, p. 543).

Finalment, citarem la meitat superior d'una petita olla de la forma 10 de Lamboglia (espècie 3451 de Morel), datada amb força seguretat en el segle II a.C. o començament del segle I a.C. (fig. 2, 14).

Un conjunt nombrós i molt homogeni és el de les ceràmiques emporitanes, format per les típiques grises, les oxidades i la ceràmica d'engalba blanca. En realitat, les ceràmiques grises constitueixen gairebé la totalitat del conjunt trobat a la sitja 1, atès que els altres dos tipus hi són presents amb pocs fragments cadascun. En canvi, a la sitja 2 hi ha un augment considerable dels fragments oxidats, repetint les mateixes formes que trobem en les versions reduïdes. Fins i tot, una de les pàteres té tres quartes parts de color gris i la resta de color taronja (fig. 6, 1). Altres presenten formes noves; una d'elles imitant la forma Lamb. 36 de la ceràmica campaniana (fig. 7, 2).

A la sitja 1 el vas bicònic és el recipient que més es repeteix dins el conjunt, amb 17 vores i 5 bases, a part de dos individus pràcticament sencers. En canvi, tan sols trobem quatre vores de pàtera, que pertanyen a dues peces diferents. D'entre els 144 fragments restants sense forma, el 90 % es pot atribuir a vasos bicònics. Les característiques de tots aquests bicònics són molt similars. Bàsicament es tracta de vasos de boca ampla, amb dues nanses i decorats amb dues o tres motlures a la meitat superior i una o dues ranures a la inferior. El peu està molt ben diferenciat i presenta un disc a la base externa molt marcat (fig. 2, 11).

En alguns exemplars l'entorn de la base és més arrodonit; a vegades causat pel desgast, però en altres casos ja és propi de la forma. Les pastes no varien massa entre uns fragments i els altres. Normalment és de color gris clar, fina, ben depurada i molt dura; però també trobem algun fragment que presenta un color més fosc, encara que amb les mateixes característiques.

L'única variació la trobem en la pàtera, en què la pasta és també de color gris fosc, però a l'interior del tall és amarronada. La mala qualitat de la peça ens fa pensar que es tracta d'un defecte de cocció (fig. 2, 13). Pel que fa referència a la seva cronologia, els estudis recents sobre

aquest tema ens permeten datar la pàtera que acabem de citar dins el primer terç del segle I a.C. i la resta de vasos bicònics, i especialment els individus que hem pogut reconstruir totalment o parcial, entre la fi del segle II i la primera meitat del segle I a.C. (Nolla, 1982, p. 137).

A la sitja 2, en canvi, hi ha la mateixa quantitat de pàteres i de vasos bicònics, amb textures i qualitats diferents, però formant parelles els vasos i els bols. Els colors de la pasta dels exemplars cuits en foc reductor presenten tota una gamma que va des del gris clar en aquells recipients amb la pasta tova i farinosa, fins al gris fosc en peces fabricades amb pasta molt dura, fina i ben cuïta.

També en aquesta sitja apareixen formes en ceràmica grisa que no són presents a la primera. Es tracta de les gerretes que en una primera classificació de les ceràmiques emporitanes se'ls atribuí la forma 6 (Nolla, 1977, p. 886). En el cas de la sitja, en trobem tres que presenten la mateixa forma, però amb lleugeres variacions pel que fa a l'argila (fig. 6, 3 i 5; fig. 7, 3). El primer d'aquests recipients, força sencer, és idèntic al que es va trobar l'any 1978 a l'enterrament de La Clota (Casas, 1982, p. 161). Té el cos globular i un coll alt, esvelt i estret, del que arrenca una sola nansa de secció quasi el·líptica. La seva cronologia, que ja havíem esbrinat en el treball citat suara, se situa dins el primer quart del segle I a.C.

Altres produccions emporitanes, com és el cas concret de la ceràmica oxidada d'engalba blanca i altres vasos reduïts que presenten la mateixa forma són contemporanis de l'anterior (fig. 3, 1 a 5). Aquesta ceràmica es caracteritza per presentar unes formes pròpies, amb un repertori poc extens i uns llavis i peus molt característics (fig. 3, 4 i 5). A més, el principal tret diferenciador el constitueix la seva superfície, recoberta tota ella d'una engalba de color blanquinós i poques vegades ben conservada (Nolla, 1981, pp. 51-62). Tots els fragments trobats a la sitja 1 pertanyen a la meitat superior d'un recipient, a dues bases i a una vora, la qual cosa indica que la seva presència era minoritària, reduint-se com a màxim a dues o tres gerres.

La ceràmica d'engalba blanca de la sitja 2 és representada per molts fragments que, en realitat, pertanyen tan sols a tres vasos. El més ben conservat, pràcticament sencer, correspon a la forma 5B. És una gerra força gran, amb una sola nansa, de cos globular i coll ben diferenciat. La base, còncaua, no té el peu diferenciat (Nolla, 1981, p. 55).

Del segon vas només se'n conserva la base, les nanses i alguns fragments de la panxa. Sembla que es pot identificar amb la forma 1A o 1B. Els pocs bocins d'un tercer vas, entre ells un fragment de llavi i una base, els assimilem, amb reserves, a la forma 5 (fig. 10, 5 i 6).

En general, aquestes tres formes es poden datar, *grosso modo*, entre el 125-50 a.C., però afinant més aquesta cronologia, direm que la forma 1A se situa entre el 100-50 a.C.; la 1B, a les darreries del segle II a.C. i la 5B en el traspàs del segle II al s. I a.C. (Nolla, 1981, pp. 61-62).

No podem dir massa cosa sobre les ceràmiques comunes reduïdes, que constitueixen el 19,3% sobre el nombre total de fragments ceràmics trobats dins la sitja 1 i el 37,4% a la sitja 2. La quasi inexistència d'estudis aprofundits sobre aquest tipus de material fa gairebé impossible la seva datació quan no se'l troba en un context clar. És diferent el cas d'una sitja, atès que en tractar-se d'un àmbit tancat podem esbrinar la cronologia de les diferents peces a partir dels altres objectes perfectament datables. En aquest cas, doncs, haurem de datar tot el munt de ceràmiques grolleres

reduïdes cap a la transició entre els segles segon i primer abans de la nostra Era.

De totes maneres, aquests productes de fabricació local tenen unes característiques poc especials. Es tracta d'olles de base plana, cos globular i boca ampla. La proporció alçada/amplada màxima és quasi d'1/1, mentre que el diàmetre de la boca sol ser d'uns 2/3 de l'alçada del recipient. La vora és exvasada i està molt ben diferenciada del cos, a la part superior del qual sol haver-hi dues nanses de secció més o menys rectangular (fig. 4, 10). En unes altres urnes, sobretot les que trobem a la sitja 2, les nanses sobresurten del pla que forma la vora dels vasos, i la seva secció és més accidentada, abandonant la forma el·líptica (fig. 8, 3, 4 i 7).

Els paral·lels més pròxims els trobem a les sitges de la Quintana, a Cervià de Ter, i a les del Camp del Bosquet, a Camallera, datades a finals del segle II (Casas, 1980, pp. 275-281).

Un altre recipient d'aquest tipus, del qual ignorem la forma completa, és el que reproduïm a la fig. 3, 9. És la vora d'una gran gerra que havia de tenir unes grans dimensions si es té en compte el gruix de la seva paret. La vora sembla accidentada i la forma de la paret interna sembla indicar que hauria anat acompanyada d'una tapadora.

Però no tots els recipients de ceràmica reduïda feta a mà o a torn lent són olles o urnes. A la sitja 2 trobem un únic exemplar de pàtera que, per dir-ho d'alguna manera, té forma de paella sense mànec (fig. 8, 5). Una plata gairebé idèntica la trobem a les sitges del fòrum d'Empúries, en un context cronològic que es mou entre el 110/100 i el 90/80 a.C. (Aquilué et al. 1984, pp. 376 i 417). En realitat, gairebé tots els tipus de ceràmica de les sitges de Vilopriu són també presents a les sitges del fòrum emporità, incloent-hi els *kálathoi* ibèrics pintats.

Un darrer cas de ceràmica grollera, aquesta vegada feta a mà, el representen dos bols de petites dimensions, un d'ells amb la corresponent tapadora (fig. 3, 10). Es tracta d'uns recipients confeccionats amb argila sense depurar, un d'ells cru, pràcticament desfet per la humitat, i l'altre, amb una lleugera coccio feta a baixa temperatura. La pasta és de color marró, més fosc en uns llocs que en altres. Una de les tapadores que acompanya el bol més sencer té les mateixes característiques i conserva les orelletes en el pom.

El darrer material ceràmic present a les sitges són les àmfors, de les quals tan sols trobem tres formes bàsiques. La més nombrosa és la Dressel 1-B, amb alguns colls i llavis i un bon nombre de fragments sense forma. Quasi totes les que hem trobat són de procedència itàlica. Alguns dels fragments presenten característiques prou peculiars, com és el cas de les àmfors amb pasta DB, procedents de la Campània i fabricades durant la segona meitat del segle II a.C. (Nolla, 1978, pp. 201-230). D'altres en tenim nombrosos paral·lels a Empúries (fig. 4, 1 a 3), la qual cosa ens permet datar-los entre el darrer quart del segle II i el primer quart del s. I a.C. (Aquilué et al. 1984, pp. 368-369). Un dels fragments conserva la marca «Q O» del terrisser en el llavi (fig. 4, 2). És una marca que es podria identificar amb Q.OCL i que apareix en àmfors itàliques del segle I a.C. (Callender, 1965, 1488).

Del segon tipus d'àmfora, del qual és força difícil trobar-ne paral·lels, només en tenim dues vores i un peu, per la qual cosa no coneixem la seva forma general exacta (fig. 4, 6 a 8). De totes maneres, alguns fragments del cos semblen indicar que el seu aspecte no deuria ser massa

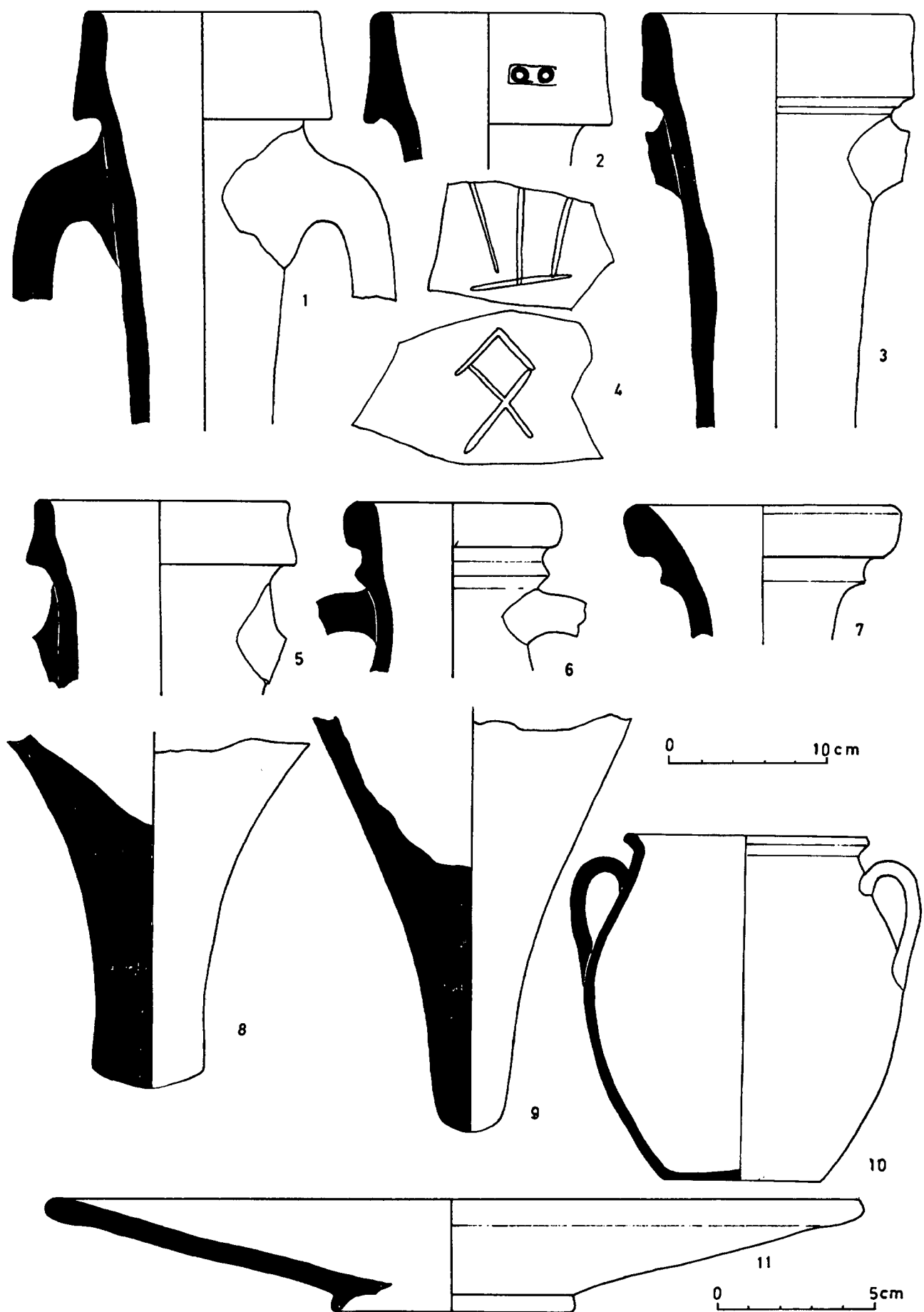

Fig. 4.- Sitja 1. 1 a 9) Àmfors. 10) Ceràmica reduïda. 11) Ceràmica itàlica de pasta micàcia.

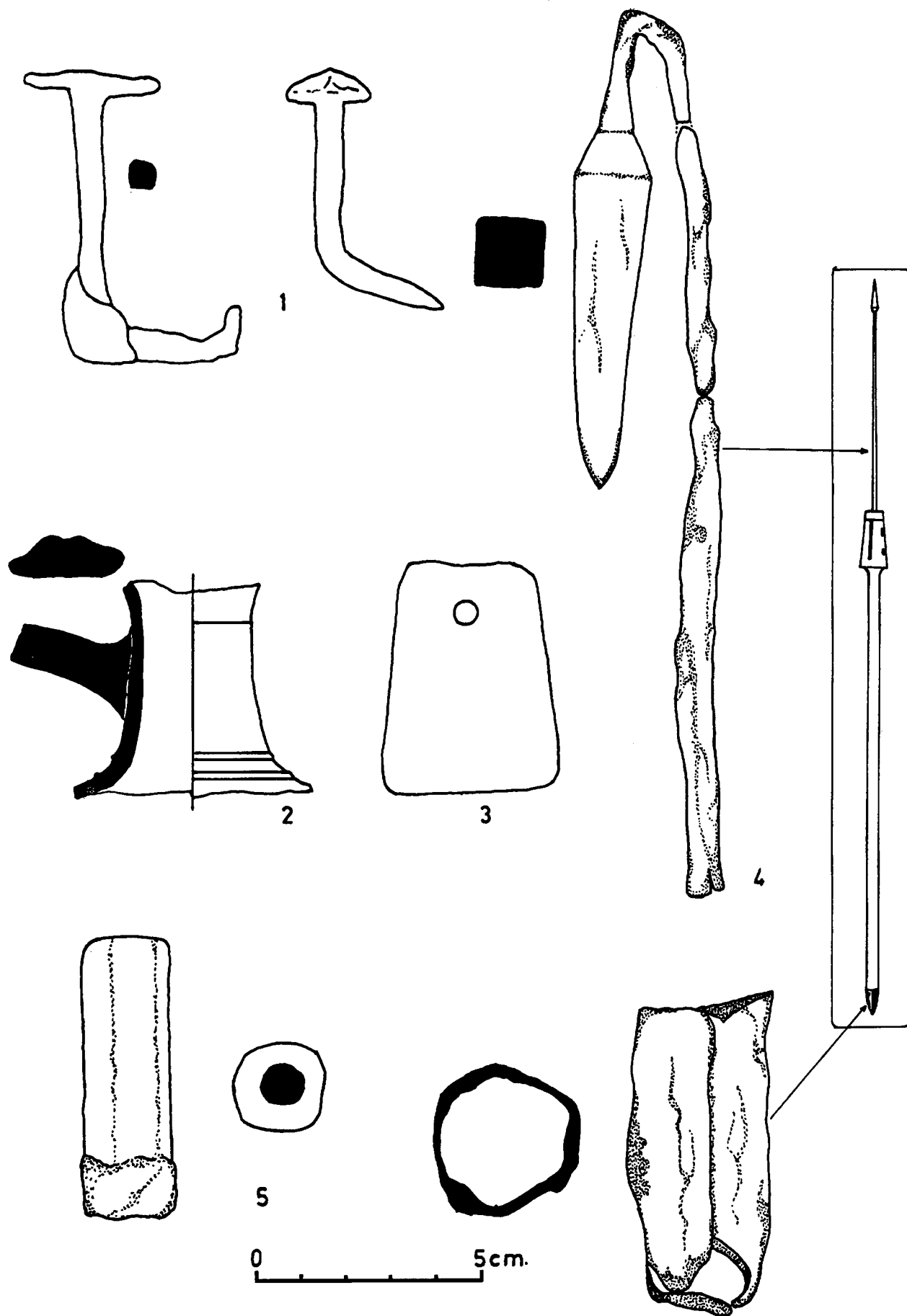

Fig. 5.- Sitja 1. 1) Claus de ferro. 2) Ceràmica oxidada. 3) Pondus. 4) Restes metàl.liques d'un pilum. 5) Mànec de ganivet.

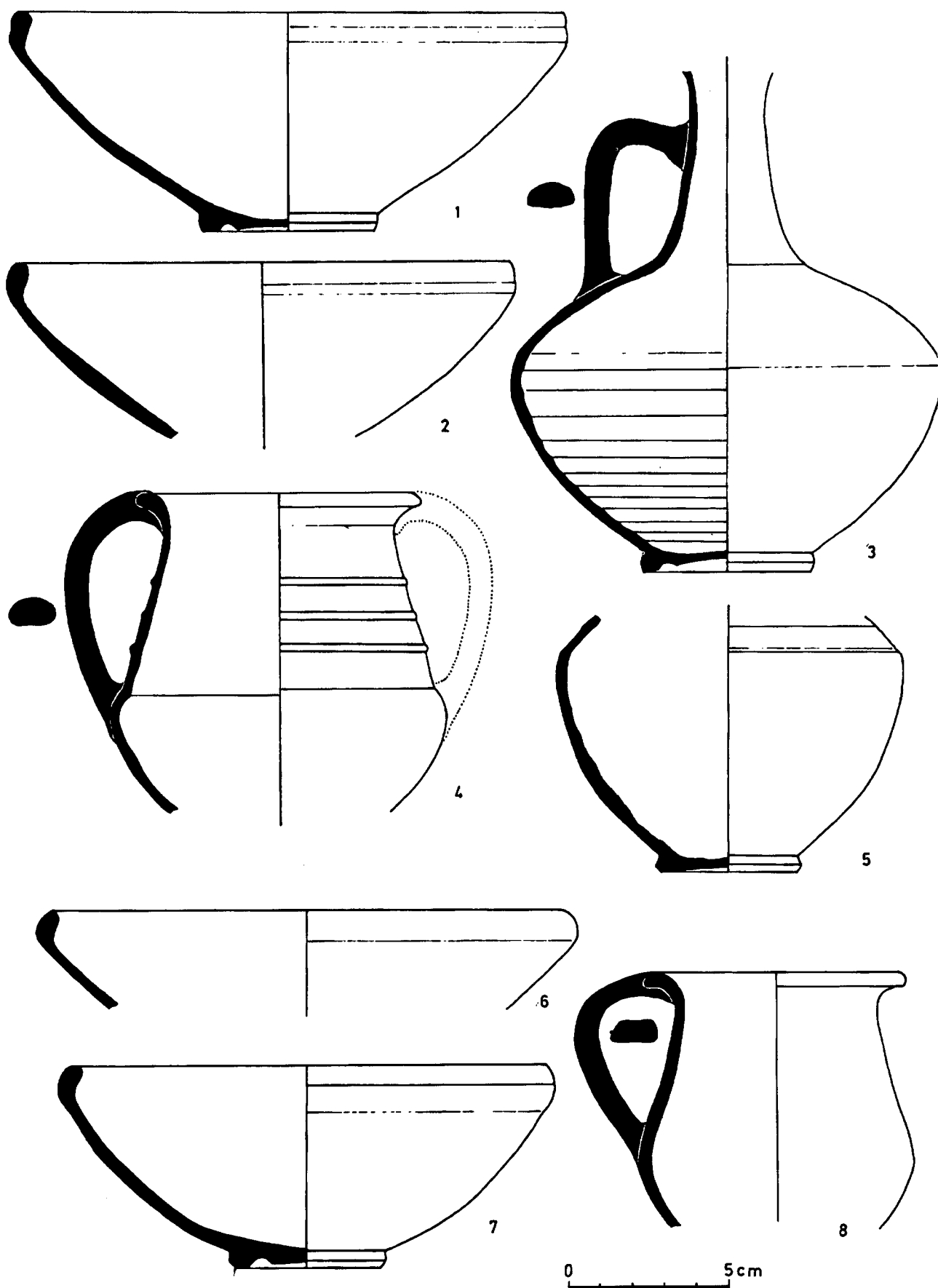

Fig. 6.- Sitja 2. 1 a 5 i 8) Ceràmica emporitana grisa. 6 i 7) Ceràmica emporitana oxidada.

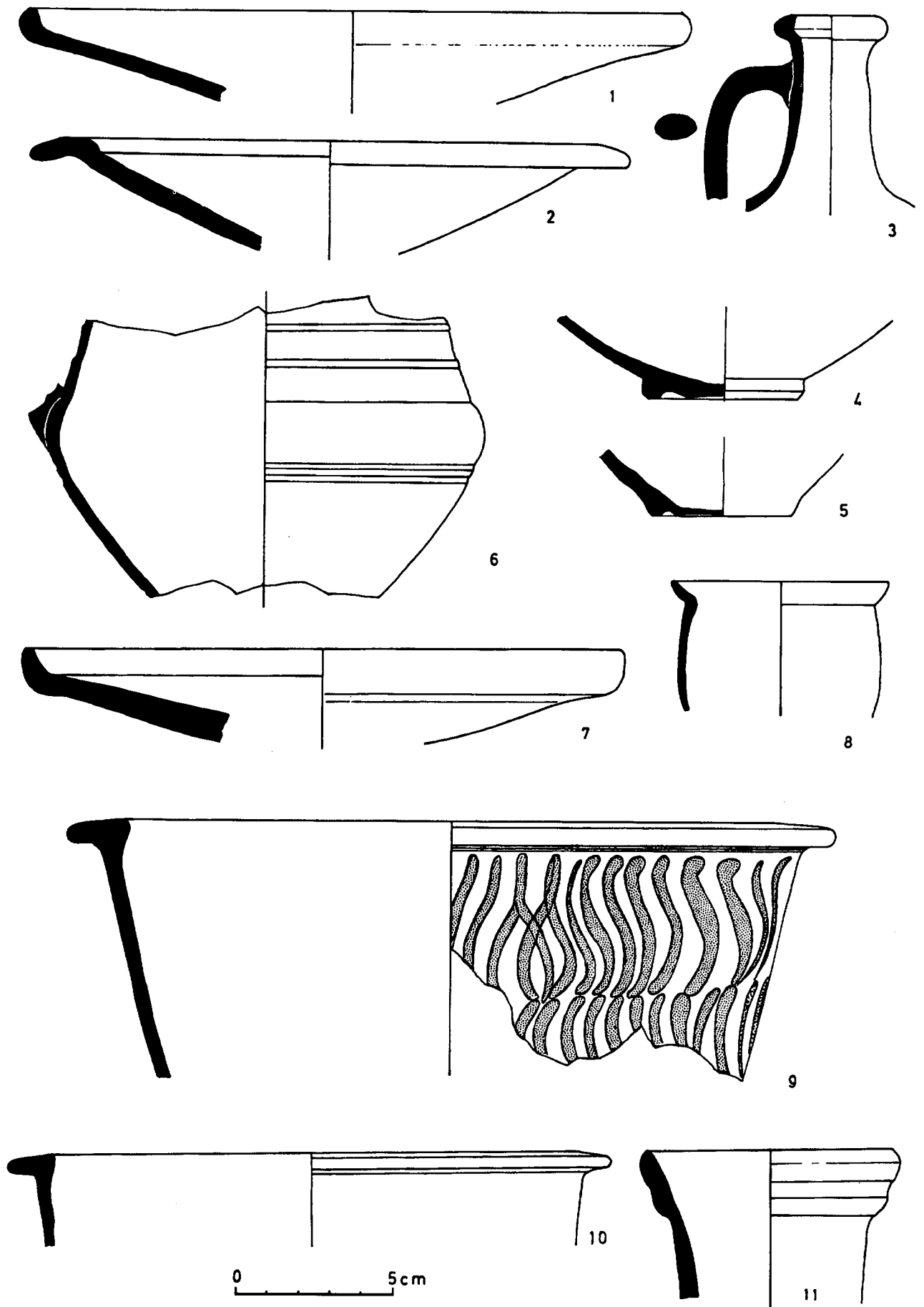

Fig. 7.- Sitja 2. 1, 2, 4 i 5) Ceràmica emporitana oxidada. 3) Ceràmica emporitana grisa. 7) Campaniana B. 8) Ceràmica de parets fines. 9 i 10) Kálathoi ibèrics. 11) Amforeta itàlica, pasta DB.

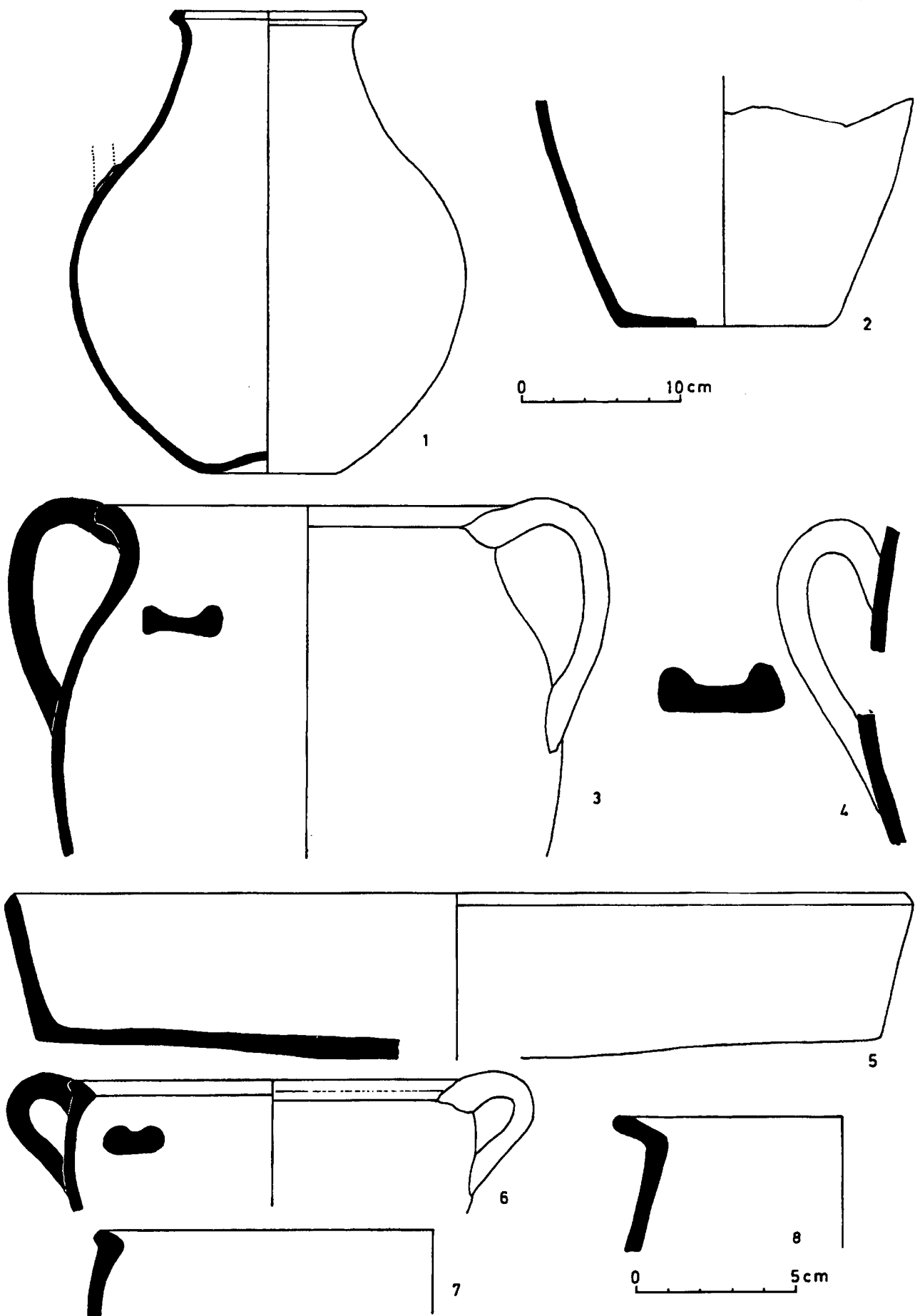

Fig. 8.- Sitja 2. 1) Ceràmica d'engalba blanca. 2 a 8) Ceràmica grollera reduïda.

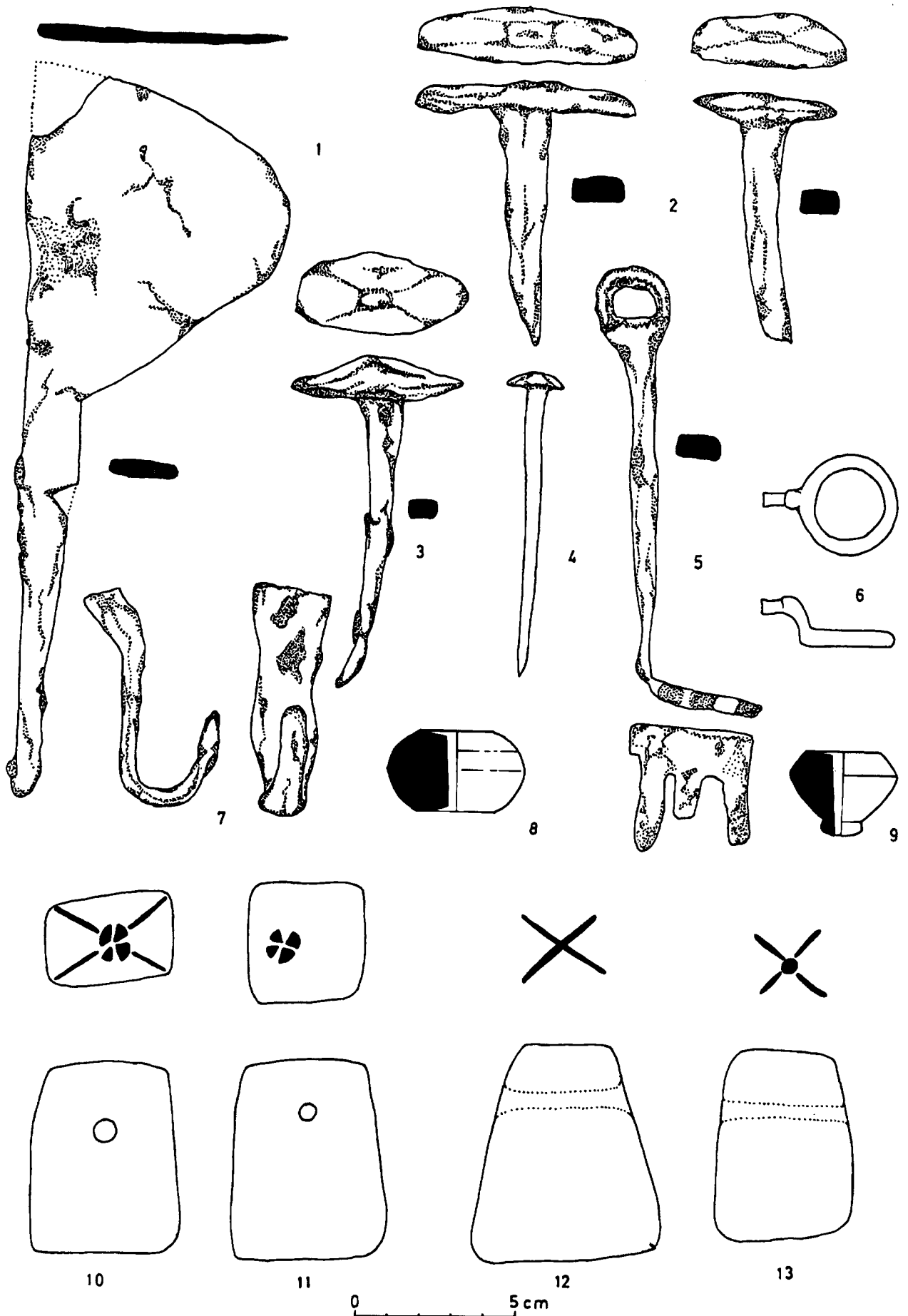

Fig. 9.- Sitja 2. Instruments i eines de ferro i bronze, fusaioles i pondera.

diferent al de les Dressel 1. El llavi és curt i arrodonit, amb una anella exterior, i el seu coll sembla curt i semblant a les Dressel 7/11. Això ens fa pensar que el cos no deuria ser tan esvelt com el de les àmfores itàliques, sinó més globular. La pasta és de color beix fosc, dura, rugosa, força ben depurada i lleugerament micàcia. Se sol trencar amb una fractura irregular i rugosa. Tot i que no disposem de dades suficients, és probable que aquestes àmfores, que potser es poden assimilar a la forma Lamboglia 2, siguin originàries, o bé de la península Itàlica, o bé de la Bètica.

Un tercer tipus d'àmfora, present a la sitja 2, és la de cos acanalat de tradició púnica, de la qual només trobem fragments del cos, però cap llavi ni peu.

Els objectes metàl·lics i altres estris d'ús domèstic no són massa abundants ni variats. Entre els primers podem incloure-hi claus de ferro procedents d'algun envigat o estructura de fusta, els quals es caracteritzen per estar doblegats en forma d'ela; un d'ells conserva restes de fusta (fig. 5, 1). A més, trobem altres bocins en forma de puca que també deurién formar part de claus. Un segon tipus de clau, més gruixut, tan sols apareix a la sitja 2. Presenta la puca de secció rectangular i la cabota també té la mateixa forma (fig. 9, 3 i 4).

Les peces més interessants són la punta i la guaspa metàl·lica del *pilum* que reconstruïm a la fig. 5 4, i un mànec de ganivet fet amb banya que té incrustada al seu interior la puca de ferro de la part posterior de la fulla. Finalment, citarem una clau de ferro de grans dimensions, idèntica a les que sovint trobem en jaciments romans (fig. 9, 5). De fet, bastants dels elements metàl·lics d'aquestes sitges tenen un aspecte totalment romà.

Dins el grup d'objectes d'ús domèstic també inclourem vuit *pondera* o pesos de teler, de qualitat i mides diverses, dos d'ells decorats amb una roseta de quatre pètals estampada, així com una base quadrada de crematori o altar ritual de petites dimensions, confeccionat amb una argila poc depurada, però molt dura i ben cuita, i dues fusaioles de gran qualitat (fig. 9, 8 i 9).

EL POBLAT IBÈRIC DE PLANELLS

Situació

El recinte emmurallat de Planells és situat al costat de llevant de la carretera de Colomers a Sant Mori, aproximadament a un quilòmetre al nord de la carretera que porta d'Orriols a l'Escala. El jaciment es troba en un petit turó de poca altura, amb els vessants molt suaus, a excepció del costat nord, on baixa de manera molt abrupta. El jaciment fou localitzat de manera casual fa pocs anys (Nolla & Casas, 1984, p. 94).

Fins a mitjan segle nostre, el jaciment estava cobert per un camp de blat i un olivet. Un cop abandonat el conreu de la zona, s'hi generà de manera espontània un bosc de pi, amb molt sotabosc. Actualment aquest bosc està molt brut, la qual cosa dificulta i pràcticament fa impossible qualsevol projecte de prospecció sistemàtica per a la zona.

Descripció

Les restes localitzades consisteixen en un mur de dimensions considerables i de traçat irregular que envolta el turó a excepció del costat nord on, tenint en compte el

desnivell que anteriorment hem mencionat, possiblement no hauria estat necessària la construcció d'un mur d'aquestes característiques. La tècnica de construcció és la típica del món ibèric. Es tracta de dos paraments de pedres de dimensions diverses, no massa grans, procedents del mateix turó, sense treballar i sense cap mena de lligam entre elles. El farciment és format per pedra esmicolada, de petites dimensions, juntament amb petits codolets i argila. S'han recollit, formant part d'aquest farciment, diversos fragments de material arqueològic que comentarem a continuació i que, malgrat ser poc nombrosos, ens donen una valuosa informació de tipus cronològic.

El mur, de secció atalussada, té una amplada mitjana de 120 centímetres a la part superior, arribant fins als 150 centímetres a la inferior. Pel que fa a l'alçada, en alguns punts s'ha conservat gairebé fins als 2 metres, encara que en diversos llocs s'ha esllavissat, mentre que en altres ha estat desmuntat i les pedres reaprofitades com a parets de feixa, la qual cosa, a més d'afectar seriosament el jaciment, fa més problemàtica la identificació i interpretació de les estructures.

A l'extrem sud de la muralla es constata la presència d'una torre quadrangular, feta amb la mateixa tècnica constructiva, amb un gruix aproximat d'uns 60 centímetres, una llargada de 3,5 metres i una amplada de 2,5 metres. A la part est del jaciment es conserven restes d'una altra paret exterior, perpendicular i adossada a la muralla, i que molt possiblement es tractaria d'una segona torre.

A l'interior del recinte hi ha diverses parets. Com hem comentat, algunes són clarament de feixa, mentre que d'altres, realitzades amb la mateixa tècnica constructiva que el gran mur, podrien ser restes d'alguna divisió interior del poblat o bé fonaments d'un gran edifici. Fins ara, i a manca d'una intervenció a més gran escala, és difícil determinar la cronologia de la totalitat dels murs conservats i la seva relació amb l'antic poblat.

Els materials arqueològics

La totalitat del material arqueològic recollit, corresponent en la seva majoria a fragments ceràmics, prové de prospeccions superficials. S'han localitzat tant en el farcit de la muralla, esllavisada en diversos punts, com a l'interior del recinte parcialment definit per aquesta. La majoria dels fragments són sense forma, essent la proporció de formes molt reduïda. Els materials estan molt rodats, i en molts casos, la possible engalba exterior ha estat substituïda per una fina capa de molsa amb un gruix inferior a un mil·límetre.

La majoria dels fragments identificats corresponen a ceràmiques de producció indígena d'època republicana, essent menys freqüents les importacions datables a la mateixa època. L'aparició de diversos fragments de ceràmiques de cronologia posterior ens indiquen la freqüentació del lloc en èpoques més tardanes. Finalment, cal mencionar la recollida de diversos fragments de sílex i quars, possiblement treballats, i que en aquests moments estan en estudi.

Entre les importacions, la major quantitat de fragments corresponen a àmfores d'origen itàlic. Són més nombrosos els fragments corresponents a l'àmfora greco-itàlica (fig. 11, núm. 1 i 7 a 10), d'argiles molt dures, no massa depurades, de color groguenc, amb grans molt visibles de mica i quars com a desgreixant. Si bé els primers exemplars d'aquest tipus amfòric estan documentats a les nostres comarques a

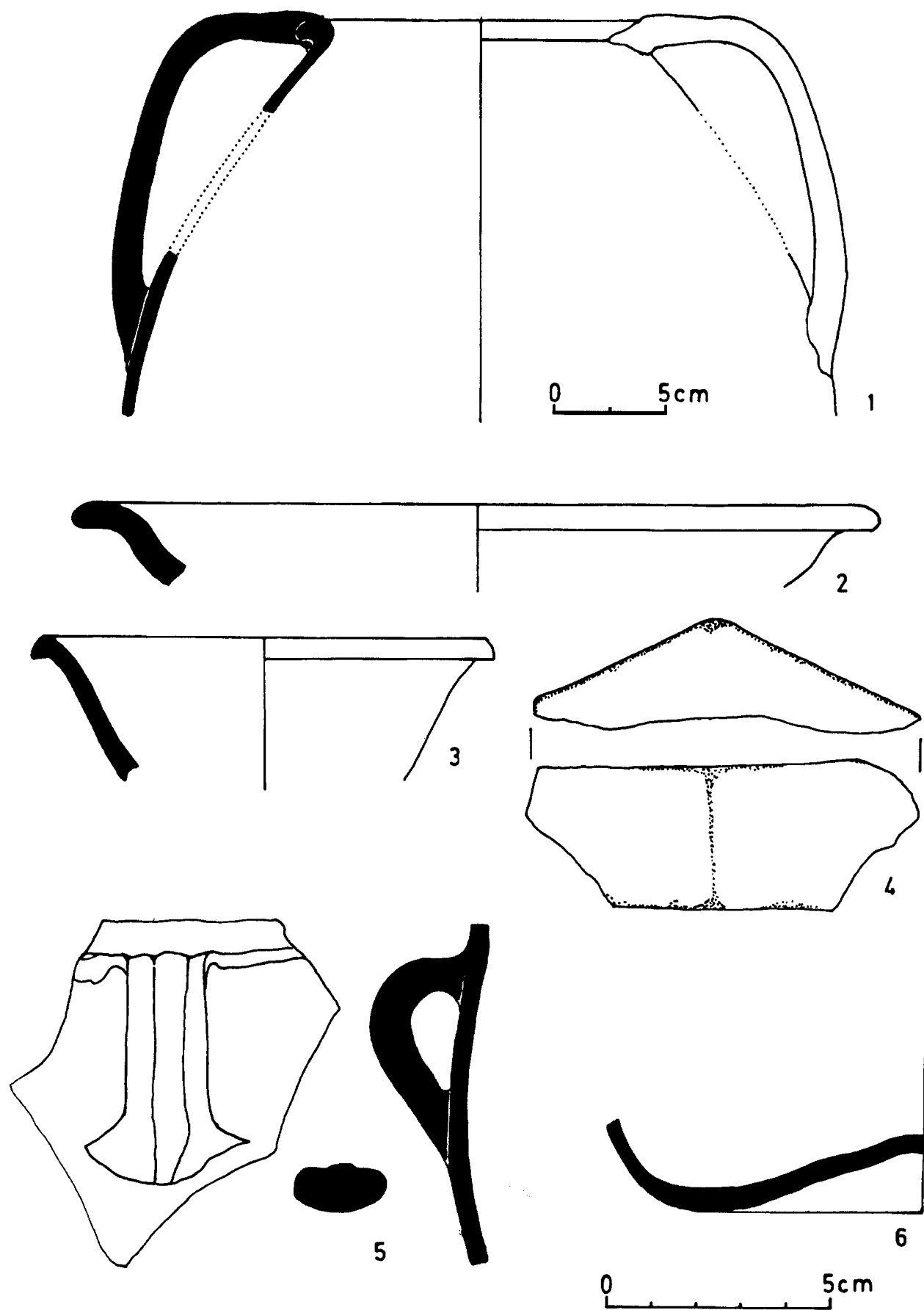

Fig. 10.- Sitja 2. 1) Ceràmica ibèrica oxidada. 2) Ceràmica emporitana de vernís negre. 3) Campaniana B. 4) Pedra d'esmolar. 5 i 6) Ceràmica d'engalba blanca.

finals del segle III a.C., arriben de forma molt més nombrosa a partir de la primera del segle II a.C. (Nolla & Nieto, 1989, pp. 370 i 379). La seva presència es mantindrà fins a començament de l'últim quart del segle II a.C., en el qual serà substituït per la Dressel 1 (Aquilué et al., 1984, p.33). Aquest darrer tipus ha estat documentat en aquest jaciment amb un sol exemplar (fig.11, núm. 2), d'argila dura i ataronjada, amb punts negres de desgriant. Aquesta àmfora està documentada en nombrosos jaciments amb estrats d'aquest període (Nolla & Nieto, 1989, p. 381, nota 58).

Completen el repertori de les importacions dos fragments sense forma de Campaniana B, d'argila poc dura i color marronós clar, totalment cobert d'un vernís negre amb molts reflexos metàl·lics. L'arribada d'aquestes produccions se situa a partir de mitjan el segle II a.C. (Aquilué et al., 1984, pp.33-34).

Dins el conjunt de ceràmiques republicanes, les produccions indígenes són molt més nombroses. Es tracta, en la majoria dels casos, de grans recipients de cos globular, sense coll i amb la vora exvasada (fig. 12, 1 i 2, 4 a 16, 18, 24, 26 i 27), destinats a contenir líquids, fets amb argila dura i ben depurada, de color marronós i ataronjat, i desgriant de partícules molt minúscules de color brillant o marró. En dos dels casos (núm. 8 i 10) s'observa la presència d'una nansa molt prima, més gruixuda en els extrems que en el centre, que arrenca de la vora de la peça.

Molt menys nombroses són les peces que, amb característiques morfològiques idèntiques a les anteriors, tenen una vora reentrant (fig. 12, 3 i 17). Aquestes peces, que imiten ceràmiques d'importació, tenen una gran tradició en el nostre territori, i amb diverses modificacions, es continuaran produint encara a l'època imperial (Nolla, Canes & Rocas, 1982, p.160).

L'últim tret important a destacar dins d'aquest grup és la presència d'una tapadora (fig. 12, 21), que imita les importacions de ceràmiques comunes itàliques, procedents sobretot de la Campània, i que arriben a les nostres comarques juntament amb els vernissos negres a l'època republicana.

Al costat de les comunes oxidades identifiquem altres produccions, també indígenes i característiques d'aquest període, quantitativament menys nombroses. En destaquen les pàteres de ceràmica emporitana, denominada també de la costa catalana, de parets obertes, carena molt marcada i vora tancada cap a l'interior, derivades dels prototipus de vernís negre i que es produeixen des del segle III a.C. fins a mitjan el segle I a.C. (Nolla, 1977, pp. 874-877). Les hem documentat tant en la variant reduïda (fig. 12, 22) com en l'oxidada (fig. 12, 23). Completen aquest conjunt dues vores de *kálathoi* (fig. 12, 19 i 20), característics també del període baix-republicà, amb trets morfològics molt semblants i que han perdut totalment la típica decoració amb pintura vermella que els caracteritza.

L'últim material d'aquest període correspon als recipients amfòrics de producció local, les àmfores de boca plana (fig. 11, 11 a 14, fig. 12, 25). Són exemplars d'argiles de color beix i ataronjades, dures i ben depurades, amb petites partícules gairebé imperceptibles com a desgriant. Les nanses són curtes i arrodonides, de secció circular.

En línies generals, aquest conjunt ceràmic se situa en un període a partir de mitjan segle II a.C. (Casas, 1989, p.126), i que es repeteix en nombrosos jaciments de les nostres comarques (Roure et al., 1988, p.58). Hem comentat també la presència de diversos fragments ceràmics que indiquen

una freqüentació del lloc a l'època imperial romana. Ens referim concretament a dos fragments de Terra Sigillata sud-gàl·lica (fig. 12, 28 i 29), característics dels segles I i II d.C. (Vernhet, 1975, p.3). Un d'aquests fragments correspon a una vora d'una Drag. 37, que arriba a les nostres comarques a partir de mitjan segle I d.C. (Nieto et al., 1989, p.179).

Com ja hem dit més enrera, la manca d'una excavació o d'un sondeig en algun punt concret del jaciment impedeix conèixer amb exactitud la cronologia del poblat; per tant, les dates que es desprenen a partir dels materials que hem recollit en superfície s'han de prendre amb precaució. Ignorem totalment el moment de fundació de l'*oppidum*, tot i que és freqüent trobar alguns fragments d'àmfora itàlica (sobretot Dressel 1 amb pasta DB), enmig del pedruscall del farcit interior de la muralla, a la seva part alta. Però ignorem si aquests materials pertanyen veritablement a l'època de construcció o si hi van ser arrossegats de manera natural des de l'antic camp convertit en bosc situat dins el recinte. Pel que fa a la data d'abandonament, sembla que es pot insinuar un moment molt imprecís de la segona meitat avançada del segle II a.C., amb possibilitat d'entrar en el segle I a.C. i freqüentacions al llarg del s. I d.C.

CONCLUSIÓ

Al començament ja comentàvem que les sitges són un testimoni més del gran canvi de finals del segle II a.C. i que, molt probablement, estan relacionades amb el poblat situat a poc més d'un quilòmetre al nord. Es coneixen altres sitges amb les mateixes característiques, però ben segur que n'hi ha centenars per descobrir arreu del territori.

D'entrada, la troballa d'aquestes i altres sitges similars en diversos punts de les comarques planteja dues qüestions. En primer lloc, ens hem de preguntar el perquè de l'existència de sitges aïllades, sovint acompanyades de les restes d'una cabana, presents al llarg de tot el període ibèric. La segona qüestió és la que fa referència al motiu pel qual es van obliterar aquestes sitges durant la transició del segle II a.C. al segle I a.C.

Quant a la primera, hem de suposar que aquestes petites estacions, formades sovint per dues o tres sitges i una cabana, normalment massa allunyades d'un poblat, representen la possessió d'una unitat familiar, d'una explotació agrícola sencera o, si es vol, d'una granja indígena. Si aquest fóra el cas, ens trobaríem que la propietat de la terra estaria força repartida, amb moltes explotacions de reduïdes dimensions però suficients per al sosteniment del grup o de la unitat familiar.

És clar que és molt possible que l'existència d'aquest tipus d'estacions respongui a una altra finalitat potser més pràctica o de resultats més immediats. Podria tractar-se dels dipòsits provisionals per emmagatzemar-hi la collita d'una determinada finca mentre durava la temporada de sega, per portar-la més tard a un camp de sitges més gran o al poblat del qual depenien els conreus. Però això planteja nous problemes, atès que per desar-hi només la collita d'un determinat camp és necessària tota una infraestructura, mínima si es vol, però suficient per permetre almenys batre el gra i totes les tasques que se'n deriven. Tot i que és possible, no està en contradicció amb la idea que les propietats havien de ser molt petites, atès el poc volum de gra que es podia emmagatzemar en aquests camps de sitges.

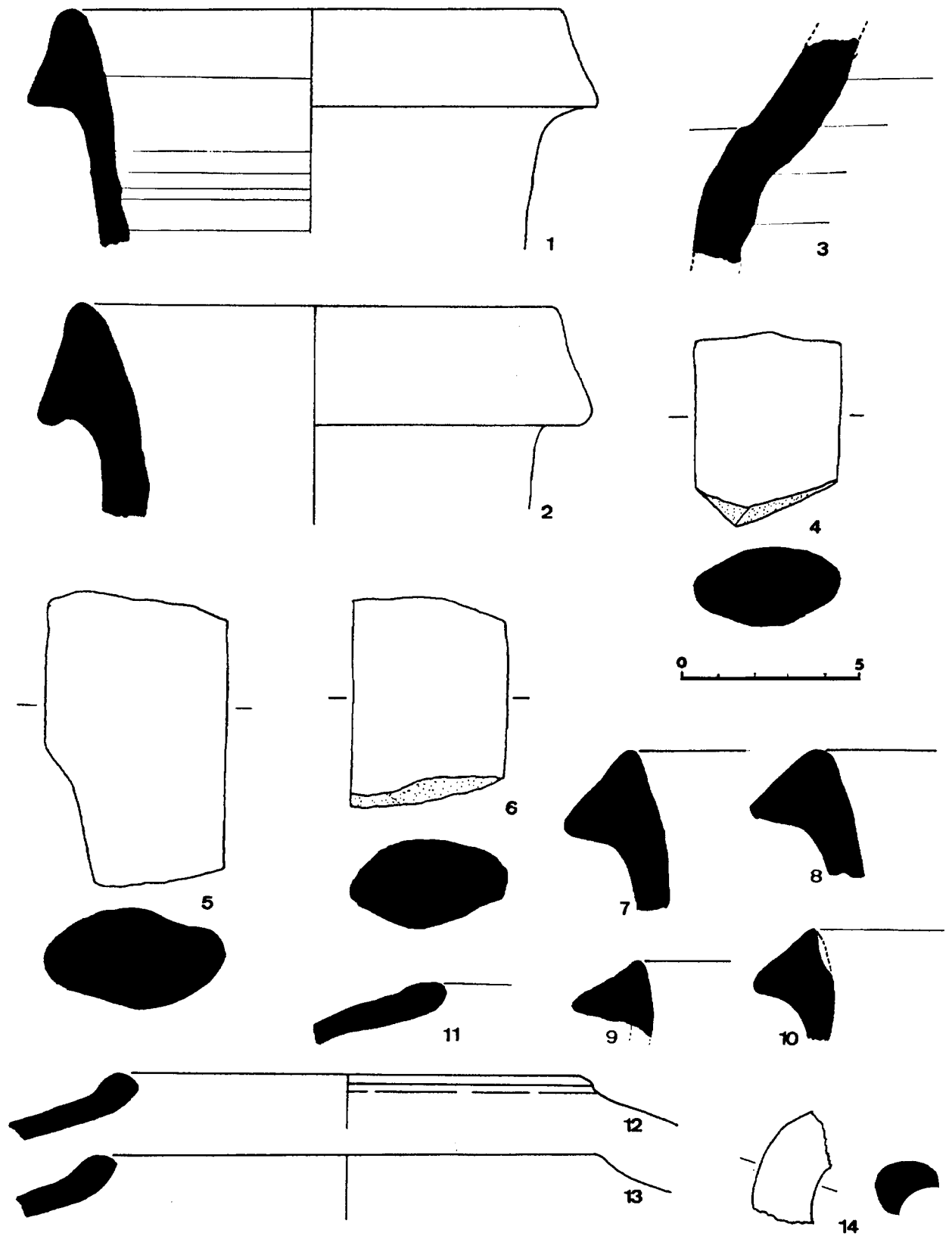

Fig. 11.- Materials recollits en superfície en el poblat dels Planells. 1 a 10) Àmfora itàlica. 11 a 14) Àmfora ibèrica.

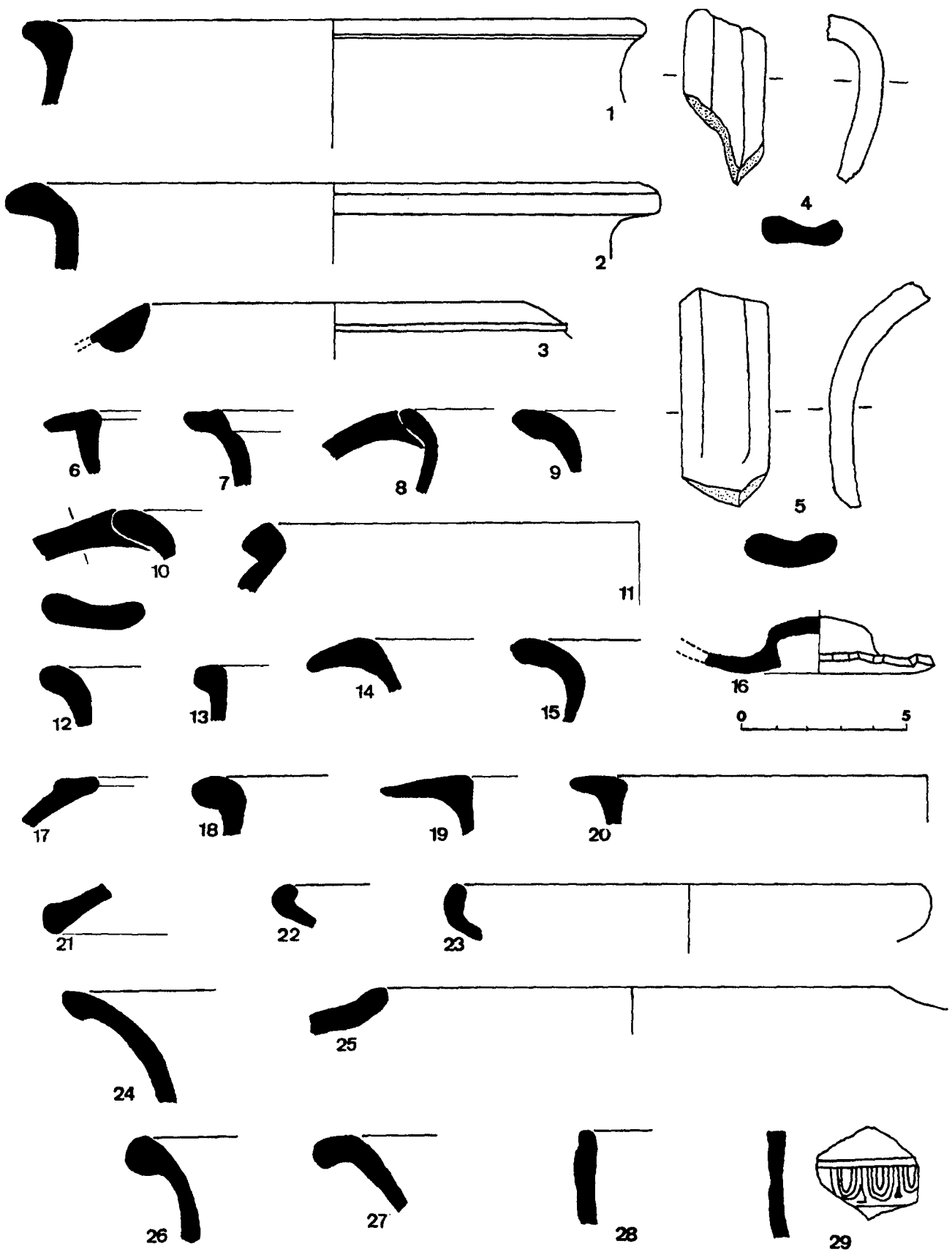

Fig. 12.- Materials del poblat ibèric dels Planells. 1 a 18, 21, 24, 26 i 27) Ceràmica ibèrica oxidada. 19 i 20) Kálathoi ibèrics. 22) Grisa emporitana. 23) Emporitana reduïda. 25) Ceràmica ibèrica oxidada. 28 i 29) Sigillata sud-gàl·lica.

Fig. 13.- Aspecte del llenç oest de la muralla del recinte ibèric dels Planells.

El trencament amb el vell sistema indígena d'explotació de la terra es produeix cap a la fi del segle II a.C. com a conseqüència d'un encadenament de factors que portaran, en un període de temps relativament breu, a la plena colonització agrícola del territori pels nouvinguts itàlics.

El procés ja va començar a mitjan segle II a.C., d'una banda, a causa del malestar social i econòmic que patia la península Itàlica, la qual cosa va fer que molts itàlics acudissin a la península Ibèrica; els uns fugint de la misèria, altres, de les persecucions polítiques. Per altra banda, acabades les guerres a Hispània i llicenciats els soldats i els veterans, molts d'ells que no tenien la condició de ciutadans romans, sinó tan sols la d'itàlics, optaren per quedar-se a la Península, on molts ja havien establert lligams familiars, acceptant el lot de terres que els corresponia. Al mateix temps, l'acabament d'aquestes guerres va establir l'ocupació i va possibilitar l'arribada de nous colons sense temor a les continuades ràtzies i cops de mà dels indígenes.

Però, sens dubte, el fet cabdal que té lloc en aquesta època, i que havia de provocar la ràpida colonització del camp d'aquestes comarques, posant fi a un elevat nombre d'explotacions indígenes, va ser la fundació de la ciutat romana d'Empúries a la fi del segle II a.C., amb la consegüent redistribució de la terra entre els colons i veterans acabats d'arribar, en la qual també deuriem participar-hi alguns indígenes.

Finalment, un altre factor que també deuria jugar un important paper va ser la fundació de *Narbo Martius* cap al 118 a.C. i la reconstrucció o arranjamant de l'antic Camí

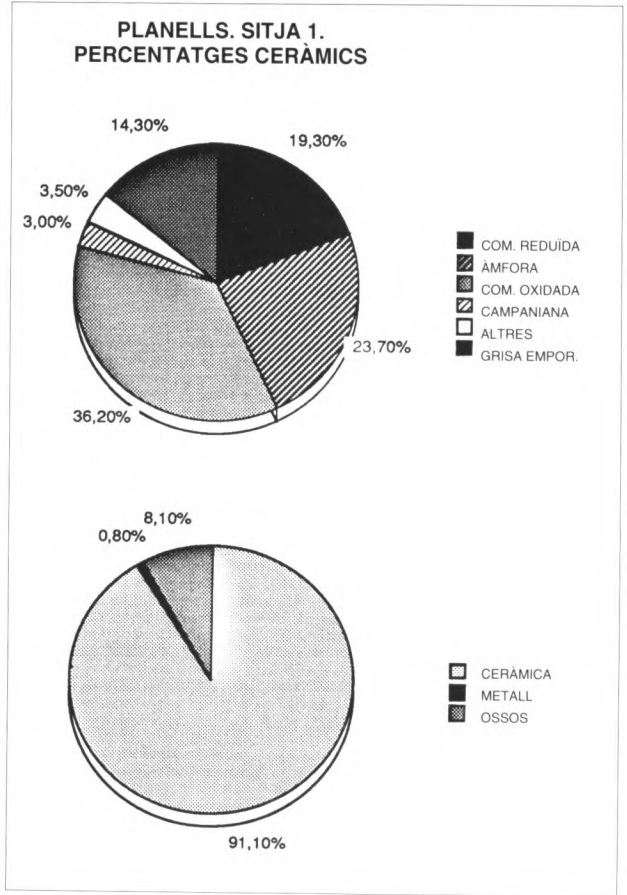

Fig. 14.- Gràfic de la ceràmica recuperada a la sitja 1.

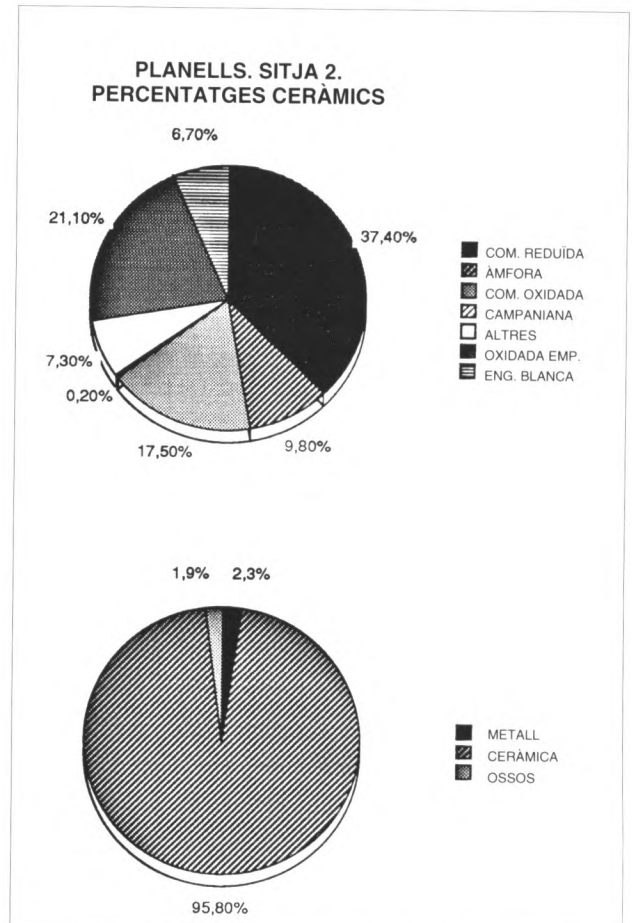

Fig. 15.- Gràfic de la ceràmica recuperada a la sitja 2.

d'Heracles, convertit en la *Via Domitia*. La dominació completa i efectiva de la Gàl·lia Narbonesa i la reconstrucció del camí va permetre l'afluència d'aquests colons itàlics, construint-se les primeres explotacions agrícoles a la manera romana i abandonant-se en general, però no completament, els vells mètodes indígenes. És en aquest context on cal situar, entre altres, les sitges que estudiem.

Pel que fa al poblat, en canvi, la manca d'una excavació o d'un sondeig estratigràfic no permet, ara per ara, establir de manera precisa la data del seu abandonament. Els materials recollits en superfície pertanyen bàsicament al segle II a.C. i, possiblement, alguns al segle I a.C. D'alguna

manera, deuria seguir un procés similar al de tants altres poblats que, amb dificultats, arriben fins al segle I a.C. i s'abandonen. De tota manera, la troballa d'alguns bocins de sigil·lata sud-gàl·lica en superfície documenta una reocupació o potser unes visites esporàdiques dins el segle primer de la nostra Era.

(**) En els treballs de camp van participar-hi els autors i l'equip format per Josep Burch i Rius, Xavier Rocas i Gutiérrez, Xavier Alberch i Fugueras i Joaquim Brugada i Perich.

APÈNDIX. INVENTARI DE MATERIAL. SITJA 1.

Material	vores bases nances s/forma individus				
Grisa emporitana.	21	8	11	147	2 (36 frg.)
Campaniana B.	19	2		29	1 (11 frg.)
Cer. engalba blanca.	3	4	3	6	
Ibèrica oxidada.	13	16	2	489	
Ibèrica reduïda.	39	4	2	261	1 (49 frg.)
Cer. grollera a mà.	2			2	(3 frg.)
Cer. oxidada itàlica.	23			1	(23 frg.)
Parets fines.	1				
Àmfora romana.	12	7	8	292	
Àmfora boca plana.	1				
Ferros.					12
Pondus.					4
Plom.					1
Objectes d'os.					1
Ossos.					129
Banya.					1
Restes malacològiques.					2

SITJA 2.

Material	vores bases nances s/forma individus				
Grisa emporitana.	15	6	12	270	6 (134 frg)
Emporitana oxidada.	12	3		80	4 (57 frg.)
Campaniana B.	2				
Vernís negre emporità.	2				
Engalba blanca.	1				2 (138 frg)
Ibèrica oxidada.	7	1	6	349	
Ibèrica reduïda.	42	10	8	651	3 (63 frg)
<i>Kalathoi</i> ibèrics.	4				1 (20 frg)
Àmfora itàlica.	1	2	1	156	
Àmfora de boca plana.				2	
Àmfora tradició púnica.				41	
Pondus.					4
Fusaioles.					2
Bronzes.					3
Plom.					1
Ferros.					47
Pedra d'esmolar.					1
Ossos.					36
Restes malacològiques.					5

BIBLIOGRAFIA

- AQUILUÉ J., MAR R., NOLLA J.M., RUIZ DE ARBULO J. & SANMARTÍ E. (1984) *El Fórum romà d'Empúries*, Barcelona.
- CASAS J. (1980) L'estació romana del Camp del Bosquet. Camallera (Alt Empordà). *Revista de Girona*, 93, Girona, pp. 275-281.
- CASAS J. (1982) La tomba de la Clota Grossa (L'Escala, Alt Empordà), *Cypsela*, I, Girona, pp. 151-163.
- CASAS J. (1989) *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos. Dos establiments rurals d'època romana en el rera país emporità*, Sèrie Monogràfica, 10, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
- MOREL J.P. (1981) *Céramique campanienne. Les formes*, Roma.
- NIETO X. et al. (1989) *Excavacions arqueològiques subaquàtiques a cala Culip, I*, Sèrie Monogràfica, 9, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
- NOLLA J.M. (1977) *La ciudad romana de Gerunda*, Tesi de Doctorat. Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra.
- NOLLA J.M. (1978) Una producció característica: Les àmfores DB, *Cypsela*, II, Girona, pp. 201-230.
- NOLLA J.M. (1981) La ceràmica d'engalba blanca. Una nova aportació a l'estudi del període baix-republicà (segle II-I a.C.) al nord-est del Principat, *Estudi General*, I, Girona, pp. 51-62.
- NOLLA J.M. (1982) Les decoracions de les ceràmiques emporitanes, *Cypsela*, IV, Girona, pp. 133-156.
- NOLLA J.M. & CASAS J. (1984) *Carta Arqueològica de les Comarques de Girona. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*, Girona.
- NOLLA J.M. & NIETO J. (1989) La importació de ànforas romanes en Catalunya durant el període tardo-republicà, *Anfore romane e storia economica: un decennio di ricerca*, Collection de l'École Française de Rome, 114, pp. 367-391.
- NOLLA J.M., CANES J. & ROCAS X., (1982) Un forn romà de terrissa a Llafranc (Palafrugell, Baix Empordà). Excavacions 1980-1981, *Empúries*, 44, Barcelona, pp. 147-183.
- PONS E. et al. (1981) *El recinte fortificat ibèric de Puig Castellet, Lloret de Mar (excavacions 1975-1980)*, Sèrie Monogràfica, 3, Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
- ROURE A. et al. (1988) *La vil·la romana de Vilauba (Camós)*, Sèrie Monogràfica, 8, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
- VERNHET A. (1975) *Notes sur la terre sigillée de la Graufesenque*, Millau.